

Kulturne rute vijeća Europe u Republici Hrvatskoj

Lukić, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:021189>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FAKULTET EKONOMIJE I TURIZMA

„Dr. Mijo Mirković“

Nikolina Lukić

Kulturne rute Vijeća Europe u Republici Hrvatskoj

Završni rad

Pula, rujan 2024.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FAKULTET EKONOMIJE I TURIZMA

„Dr. Mijo Mirković“

Nikolina Lukić

Kulturne rute Vijeća Europe u Republici Hrvatskoj

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Nataša Urošević

Znanstveno područje: Interdisciplinarne znanosti

Pula, rujan 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Nikolina Lukić, kandidat za prvostupnika Kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 23.rujna 2024.

Student
Nikolina Lukić

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Nikolina Lukić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj Završni rad pod nazivom Kulturne rute vijeća Europe u Republici Hrvatskoj

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 23. rujna 2024.

Potpis
Nikolina Lukić

Sadržaj

UVOD	3
1. ZNAČENJE KULTURNOG TURIZMA U EUROPSKOJ UNIJI.....	4
1.1. Turizam.....	4
1.2. Kultura	6
1.3. Kulturni turizam	9
2. KULTURNE RUTE VIJEĆA EUROPE	15
3. KULTURNE RUTE VIJEĆA EUROPE U HRVATSKOJ	17
3.1. Države.....	22
3.2. Vrsta baštine	22
3.3. Povezanost s baštinskim institucijama	26
3.4. Perspektive razvoja u Istri	28
ZAKLJUČAK	31
LITERATURA.....	32
SAŽETAK.....	35
ABSTRACT	36

UVOD

Tema ovog završnog rada obuhvaća Europske kulturne rute, s posebnim naglaskom na rute koje prolaze kroz Hrvatsku i Istru. Kulturne rute su specijalizirani itinerari koji povezuju povijesne, društvene ili umjetničke komponente određenih područja, a njihov razvoj i promicanje odvija se u sklopu programa Vijeća Europe. Ove rute imaju za cilj povezati ljude i mjesta sa zajedničkom poviješću, baštinom i kulturom te ispuniti određene standarde i uvjete postavljene od strane Vijeća Europe.

Cilj ovog rada je analizirati karakteristike kulturnih ruta Vijeća Europe koje prolaze kroz Republiku Hrvatsku, s naglaskom na upravljanje baštinom i kulturni turizam. Program Kulturnih ruta Vijeća Europe, pokrenut 1987. godine, usmjeren je na predstavljanje kulturne baštine, razumijevanje kulturnog nasljeđa i oblikovanje zajedničkog kulturnog prostora, pri čemu je poseban naglasak stavljen na edukaciju posjetitelja. Uz edukaciju i europsku integraciju, program također ima za cilj rasteretiti kulturne destinacije koje se suočavaju s velikim brojem posjetitelja te otkriti nove, manje poznate destinacije u Europi, predstavljajući europske vrijednosti i potičući ekonomski razvoj manje razvijenih područja.

Na početku rada razmatra se značaj kulturnog turizma, koji igra ključnu ulogu u razvoju kulturnih ruta. Definišu se osnovni pojmovi poput kulture, turizma i kulturnog turizma, a zatim se istražuju europski projekti, programi, fondovi i nagrade koji financiraju i razvijaju program Europskih kulturnih ruta. Drugo poglavlje rada bavi se Europskim kulturnim rutama, uključujući njihova načela, ciljeve, certifikaciju ruta i kriterije za odabir tema kulturnih ruta, koji su svi ključni za kreiranje, odabir i implementaciju ruta.

Treće poglavlje fokusira se na Kulturne rute u Republici Hrvatskoj, analizirajući kulturne rute Vijeća Europe koje prolaze kroz ovu zemlju prema parametrima kao što su povezanost s drugim državama, vrsta baštine, suradnja s baštinskim institucijama, te pruža uvid u perspektive razvoja u Istri. Na kraju, zaključak sumira ključne nalaze analize i pruža sveobuhvatan pregled istraženih tema.

1. ZNAČENJE KULTURNOG TURIZMA U EUROPSKOJ UNIJI

Povezanost kulture i turizma vidljiva je kroz nastojanje destinacija na povećanju konkurentnosti i atraktivnosti. Povećanje konkurentnosti može se ostvariti kroz održiv i adekvatan način upravljanja kulturnom baštinom. U ovome kontekstu, turizam kulturi omogućava ulaganja u razvoj, očuvanje i unapređenje materijalne i nematerijalne baštine destinacije, dok kultura turizmu daje autentičnost i atraktivnost.¹ Kulturni turizam je pojam koji je široko definiran, odnosno obuhvaća velik dio ljudskog djelovanja i života. Prije definiranja samog kulturnog turizma potrebno je definirati pojmove turizma i kulture. U nastavku poglavlja definirani su pojmovi turizam, kultura, kulturna baština i kulturni turizam.

1.1. Turizam

Turizam je nastao kao rezultat ostvarivanja čovjekovih društvenih, ekonomskih i fizičkih sloboda. Ljudi traže kretanje, putovanja, iskustvo, uzbuđenje i treba im slobodno vrijeme da to dožive. Glavni izvor širenja slobodnog vremena je ono što turizam predstavlja i nudi. Razvojem društva, razvojem tehnologije i prometa, turizam postaje svojevrsni masovni turizam, a njegovi ekonomski učinci postaju dijelom platne bilance nacionalnog gospodarstva. Danas se turizam smatra jednom od najvećih svjetskih sila. U njemu uspostavljaju vezu s kulturom, baštinom, poviješću, destinacijom, lokalnim stanovništvom itd. Turizam predstavlja skup odnosa i pojava koje proizlaze iz interakcija prilikom susreta turista s turističkom destinacijom. Uključuje sve aktivnosti koje osoba radi tijekom boravka na destinaciji. Ponuda i potražnja u ovom segmentu vrlo su važne jer svojim djelovanjem razvijaju gospodarski sustav te stvaraju i povećavaju značaj razvoja drugih zemalja. Upravo zahvaljujući ovom susretu i djelovanju razvija se turizam koji je zapravo element unapređenja odnosa među državama, narodima i gospodarstvima na globalnoj razini..²

Gledajući unatrag, može se reći da je turizam jedan od najstarijih i najmasovnijih fenomena u svijetu. Njegove faze razvoja vezane su za prve civilizacije

¹ Urošević, N., Golja T. (2016.) „Povezanost kulture i turizma“, U: Golja T., *Menadžment u kulturi i turizmu.*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 7

² Dulčić, A., (2001.), *Upravljanje razvojem turizma.*, Mate d.o.o., Zagreb., str. 3-8

svijeta, pa prema UNWTO razvoj turizma ima sljedeće faze:

- Rano doba – prve civilizacije, Grčka, Rim, Azija,
- Srednje doba – od 5. do 17. stoljeća, edukativna putovanja, Grand Tour,
- Industrijska revolucija – od 1750. do 1850., razvitak gradova, parni stroj,
- Moderni turizam – razvoj prometa, potrošnje, masovni turizam.

U prvim danima razvoja turizma bilo je neobično iskustvo otići na drugu destinaciju koja je ostavila ugodan i pozitivan dojam. Turizam je svoj najveći razvoj započeo nakon Drugog svjetskog rata, kada počinje razvoj zračnih linija i zračnog prometa. Razvojem zračnog prometa zrakoplovi su povećali svoj kapacitet, što je zbližilo i povezalo daleke zemlje. I početkom 1960-ih godina unapređenje turističke ponude, izgradnja objekata i raznovrsnost potražnje doprinose razvoju.³

Također, budući da je turizam globalni fenomen i pojava, postoje mnoge definicije koje pokušavaju definirati njegov opseg, a sljedeća je jedna od mnogih: „*Turizam je skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekoga mjesta ako se s time ne zasniva stalno prebivalište i ako s takvim boravkom nije povezana nikakva njihova privredna djelatnost*“.⁴ Iz definicije je jasno da turizam podrazumijeva putovanje turista ili posjetitelja na određeno vrijeme i do određene destinacije. Turizam je također pojava u kojoj turist nastoji zadovoljiti svoje turističke potrebe, kao što su zabava, odmor, rekreacija, doživljaj, kultura itd. Danas je turizam isprepleten raznim djelatnostima koje zahtijevaju interdisciplinarni pristup.⁵ Iz ovoga se može zaključiti da se turizam preklapa s kulturom i da je potrebno i moguće surađivati.

U kontekstu turizma potrebno je definirati pojam turista, odnosno putnika i posjetitelja. „*Posjetitelj je osoba koja putuje u mjesto izvan uobičajenog okruženja u trajanju od najviše 12 mjeseci (6 ako je riječ o domaćem posjetitelju), a glavni razlog putovanja ne smije biti obavljanje plaćene djelatnosti u mjestu koje se posjećuje*.“⁶ Iz toga proizlazi da postoje tri vrste posjetitelja, odnosno putnika:

³ Petrić, L., (2003.), *Osnove turizma.*, Split., Ekonomski fakultet, str. 78

⁴ Dulčić, A., (2001.)*Upravljanje razvojem turizma*, Mate d.o.o., Zagreb, str. 3

⁵ Dadić, M., (2014.), *Istraživanje kulturnog turizma*, Redak, Split, str. 15

⁶ Petrić, L., *Osnove turizma*. Ekonomski fakultet, Split, str. 23

- Posjetitelj: osoba koja putuje u drugu državu ili izvan svoga mjesta uobičajenog boravka, a ne zadržava se dulje od godinu dana sa svrhom posjete gdje ne ostvaruje nikakvu plaćenu djelatnost
- Turist: posjetitelj koji putuje u drugu državu ili izvan svoga uobičajenog mjesta boravka, a ostvaruje najmanje jedno noćenje do najviše 12 mjeseci sa svrhom posjete gdje ne ostvaruje nikakvu plaćenu djelatnost
- Dnevni posjetitelj/ekskurzist: posjetitelj koji putuje u drugu državu ili izvan svoga uobičajenog mjesta boravka u razdoblju kraćem od 24 sata gdje ne ostvaruje noćenje i gdje svrha posjete nije nikakva plaćena djelatnost.⁷

Iz navedenih vrsta turista jasno je da posjetitelj postaje svatko tko posjeti neku destinaciju izvan dnevnog boravka, a hoće li biti turist ili dnevni posjetitelj ovisi o duljini boravka. Ovdje svakako treba spomenuti domaće turiste koji su uglavnom dnevni posjetitelji obližnjih destinacija.

1.2. Kultura

Kultura je svakodnevni proces razmjene i postoji od postanka svijeta. Važno ju je promatrati kao proces, jer kao dinamička pojava teži promjeni. Postoje razne teorije o tome što je kultura i kako je definirati. Kako bismo bolje objasnili pojam kulture, u nastavku je navedeno nekoliko definicija kulture. Kako bi se kultura kasnije povezala s turizmom, mora se promatrati iz šire perspektive, jer ne uključuje samo materijalne elemente, već i duhovnu kulturu i baštinu, kao i svakodnevnu interakciju gostiju i domaćina. „Kultura se odnosi na skup vrijednosti, vjerovanja, ponašanja, simbole (npr. tradicija, običaja, odijevanja i umjetnosti) i oblika naučenog ponašanja lokalne zajednice.“⁸ Kultura pokriva mnoge aspekte života zajednice, kako prošlosti tako i sadašnjosti, i stoga zahtijeva šire razumijevanje. U svom prošlom obliku odnosi se na pitanje baštine, prirode, povijesnih i kulturnih dostignuća određenog područja ili naroda, koja se pamte, čuvaju i prenose s koljena na koljeno. Iz gornje definicije jasno je da se materijalna kultura ne ističe, već je usmjerena na definiranje životnih vrijednosti, životnih stilova i zajednica. Autorica Jelinčić, D. A. navodi da turizam omogućuje posjetitelju susret, razumijevanje i upoznavanje materijalne i nematerijalne

⁷ Ibid.

⁸ Jelinčić, D., A., (2009.), *Abeceda kulturnog turizma*, Meandar, Zagreb., str. 26

kulture zajednice koju posjećuje, te u tom kontekstu definicija glasi: „ (...) *ukupnost materijalnih i duhovnih vrijednosti koje je čovjek stvorio u svojoj društveno-povijesnoj praksi, u svom savladavanju prirodnih sila, razvoju proizvodnje te tijekom rješavanja društvenih problema.*“⁹

Prema Rihtman-Auguštin, kultura ne podrazumijeva „(...) *narodnu, tradicijsku kulturu, niti kulturu shvaćenu kao umjetnost i obrazovanje, nego kompleksnu cjelinu vrijednosnih obrazaca i normi koji utječu na ponašanje kao i sve ono što je čovjekovim ponašanjem stvoreno*“.¹⁰ Ovaj koncept kulture uključuje duhovne i materijalne elemente, tj. povezuje vrijednosne orijentacije i norme s produktima ljudskog ponašanja i djelovanja. Kultura ima svoj oblik, svrhu i smisao. Može se promatrati kao način života određene zajednice ili naroda i kao takav ima različita obilježja i značenja te treba uključivati sve oblike društvenog, umjetničkog i intelektualnog djelovanja. Povezan je i uključuje aktivnosti i živote svih ljudi; građani, seljaci, starosjedioci, umjetnici, obrtnici, obrazovani, neobrazovani, siromašni, bogati itd. Kultura uključuje ono što ljudi misle, rade i stvaraju, a ostvaruje se kroz procese i proizvode. Kulturu treba promatrati u kontekstu turizma i shvatiti da kultura nastaje povezivanjem, razmjenom i razvojem različitih lokalnih kultura. Povijesne migracije ljudi u potrazi za boljim životom pomogle su razmjeni i razvoju kultura, dok danas taj razvoj i interakciju olakšava ili olakšava turizam. Kao što je već rečeno, kultura vezana uz turizam može se promatrati ne samo kroz materijalnu kulturu, već uključuje i prihvaćanje, upoznavanje s lokalnom zajednicom, njezinim stilom života i aktivnostima.¹¹ Kulturu treba smatrati načinom života određene skupine ljudi i treba uključivati značenja, vrijednosti i ideje koje su dio institucija, društava, običaja i drugih aspekata života.¹²

Kulturna baština dio je kulture, pa tako i kulturnog turizma, i zapravo je njezin najснаžniji resurs. UNESCO je međunarodna organizacija, odnosno *Konvencija za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine*, 1972. godine definirala je kulturnu baštinu kao baštinu koja se odnosi na: „(...) *spomenike, skupine građevina i lokalitete koji imaju povijesnu, estetsku, arheološku, znanstvenu, etnološku ili antropološku vrijednost.*“¹³ Iz ove definicije proizlaze tri elementa kulturne baštine, a to su:

⁹ Jelinčić, D., A., op.cit., str. 27

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid., str. 30-31

¹² Dadić, M., (2014.) *Istraživanje kulturnog turizma: konteksti, metode, koncepti*, str. 27

¹³ Jelinčić, D., A., (2009.) *Abeceda kulturnog turizma*, Maeandar, Zagreb., str. 31

Spomenici: „djela arhitekture; monumentalna djela iz područja skulpture i slikanja; elementi ili strukture arheološke prirode; crteži, pećine, i prebivališta; kombinacije obilježja izuzetne univerzalne vrijednosti, povijesne, umjetničke ili znanstvene;“ zatim skupine građevina koje se odnose na „skupine samostojećih ili povezanih građevina koje zbog svoje arhitekture, homogenosti ili položaja u okolišu posjeduju izuzetnu univerzalnu vrijednost, povijesnu, umjetničku ili znanstvenu:“ te lokaliteti koji obuhvaćaju „čovjekova djela ili kombinirana djela prirode i čovjeka te područja koja uključuju arheološke lokalitete izuzetne univerzalne vrijednosti, povijesne, umjetničke ili znanstvene.“¹⁴ Nedostatak navedene definicije je to što obuhvaća samo materijalnu baštinu.

S razvojem društva došlo je i do promjena u istraživanju baštine, organizacija UNESCO uvela je pojam „nematerijalna baština“. Živuća kulturna baština također uključuje prakse, prezentacije i manifestacije, kao i povezana znanja i potrebne vještine, koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine. Intelktualno nasljeđe se ogleda u:

- usmenu tradiciju, izričaj i jezik,
- scensku umjetnost,
- društvenu praksu, rituale i svečanosti,
- znanja i praksu o prirodi i svemiru,
- tradicijske obrte.¹⁵

Kulturna baština, materijalna i duhovna, dio je svake zajednice. Njihovim očuvanjem podržavaju i razvijaju kulturnu i kreativnu raznolikost ljudi koji žive u destinaciji. Kultura i kulturna baština izraz su identiteta zajednice. Kao takvi oduvijek su utjecali na državnu politiku te su zbog svoje društvene i obrazovne uloge izuzetno važni za razvoj društva.¹⁶ Turizam omogućuje kontakt s drugim kulturama. Stvara priliku za upoznavanje sadašnjosti i prošlosti jednog kraja, jer kao globalni koncept povezuje, miješa i pomiče granice. U kasnom 20. stoljeću, turizam je postao središnja industrija, razvijajući nova odmarališta, tematske parkove, restorane i druge turističke

¹⁴ Jelinić, D., A., op.cit. str. 32

¹⁵ Ibid., str. 32

¹⁶ Jelinić, D., A., (2009.) *Abeceda kulturnog turizma*, Maeandar, Zagreb, str. 32-34

atrakcije diljem svijeta. Kulturi i baštini turizam daje novo značenje, odnosno može se reći da ih je na neki način pretvorio u atrakcije. Globalizacijom i razvojem društva mijenjaju se i tradicionalna područja. Sukladno tome, restorani, muzeji i kina dobivaju novi izgled. Prethodni elementi nadopunjuju se novim, drugačijim komercijalnim prostorima, a kulturna dobra pokušavaju se prodati kroz razne rituale, umjetnosti i festivale kako bi se stvorila željena zabava i iskustvo.¹⁷ Kultura sve više postaje glavni i najveći čimbenik atraktivnosti i konkurentnosti turističkih destinacija, a najviše dolazi do izražaja u destinacijama s autentičnom i bogatom kulturnom materijalnom i intelektualnom baštinom. Kako bi sve funkcioniralo i moglo se upravljati na održiv način, nužna je koordinirana i učinkovita suradnja institucija, organizacija, privatnog i javnog sektora te civilnog stanovništva.¹⁸ To je neophodno kako bi se kulturni resursi, infrastruktura i ugostiteljski sadržaji razvijali u skladu s potrebama destinacije i posljedično ne bi uvelike utjecali na svakodnevni život stanovništva destinacije.

1.3. Kulturni turizam

Kulturni turizam je jedan od selektivnih oblika turizma i spaja kulturu, turizam i svakodnevni život zajednice i turista. Odnos između kulture i turizma može se promatrati i kroz čimbenike potražnje i ponude. Moderni ili suvremeni turist, kako ga još nazivaju, traži iskustvo, autentično iskustvo, te želi sudjelovati u svakodnevnom životu kulture turističke destinacije. Na strani ponude čimbenici koji utječu na odnos između kulture i turizma su sljedeći:

- rastući interes za kulturu, posebno kao izvor identiteta i razlike u odnosu na globalizaciju,
- sve viša razina kulturnog kapitala, stimuliran sve višim nivoima obrazovanja,
- sve starija populacija u razvijenim regijama,
- postmoderni stilovi potrošnje, koji daju prednost osobnome razvoju nad materijalizmom,
- želja za direktnim oblicima iskustva (*lifeseeing* bolje nego *sightseeing*),

¹⁷ Dadić, M.,(2014.) *Istraživanje kulturnog turizma: konteksti, metode, koncepti*, str. 45-46

¹⁸ Urošević, N. , Golja T. (2016.) „Povezanost kulture i turizma“, U: Golja T., *Menadžment u kulturi i turizmu.*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli,

- rastuća važnost nematerijalne kulture te uloga imidža i atmosfere u doživljaju destinacije,
- povećana mobilnost koja je omogućila lakši pristup drugim kulturama.¹⁹

Svi ovi čimbenici utjecali su na turističku potražnju. Neki iz osobnog zadovoljstva, neki zbog očuvanja baštine i želje za održivom poljoprivredom. Intelektualna baština (običaji, tradicija, vjerovanja i sl.) sve više dobiva na važnosti. Među čimbenicima potražnje izdvajaju se i čimbenici ponude koji utječu na povezanost kulture i turizma, a to su:

- razvoj kulturnog turizma koji stimulira nova radna mjesta i prihode,
- kulturni turizam kao rastuće tržište i kvalitetan oblik turizma,
- povećana ponuda kulture kao rezultat regionalnog razvoja,
- veća pristupačnost informacijama o kulturi i turizmu kroz nove tehnologije,
- pojava novih turističkih nacija i regija u Srednjoj i Istočnoj Europi,
- problem s financiranjem kulturnih projekata.²⁰

Čimbenici ponude usmjereni su na razvoj kulturnog turizma, koji je oblik kvalitetnog turizma koji se pojavljuje na tržištu i stvara nova radna mjesta i prihode. Regionalni i lokalni razvoj također povećava ponudu kulturnih sadržaja, kao i način njihove valorizacije i upravljanja. Jedini problem ostaje način financiranja. Odnosi se na izvore financiranja kulturne baštine, u smislu njezine zaštite, očuvanja te načina upravljanja i korištenja.²¹

Korištenje kulturne baštine u destinaciji mora se realizirati održivim upravljanjem poslovanjem, tako da se spajanjem s turizmom ne ugrozi ni baština ni destinacija. Iz navedenog se može zaključiti da su kultura i turizam dva pojma koji zajedno djeluju i stvaraju. U isto vrijeme međusobno povećavaju korisnost. Turizam pridonosi kulturi ulaganjima i financiranjem koji rezultiraju boljim i održivijim načinima uzgoja, dok

¹⁹ Urošević N., Golja T. (2016.) „Povezanost kulture i turizma“, U: Golja T., *Menadžment u kulturi i turizmu.*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 9

²⁰ Ibid., str. 9

²¹ Urošević N., Golja T. (2016.) „Povezanost kulture i turizma“, U: Golja T., *Menadžment u kulturi i turizmu.*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 9

kultura autentičnošću povećava atraktivnost turizma.

Ranije je rečeno da kultura povezuje i promatra način života, kulturne lokalitete, umjetničke i duhovne manifestacije te društvene aktivnosti zajednice. Kultura uključuje život svih ljudi, građana, seljaka, iseljenika, umjetnika, obrtnika i slično.²² Interes za kulturnim turizmom je sve veći, no definiranje je problem jer se često brkaju pojmovi i područja koja njime pokrivaju. Općenito ne postoji jedinstvena definicija kulturnog turizma. Svaki autor ga – baš kao i turizam – definira u kontekstu područja na kojem djeluje. Često se pojavljuju pojmovi kao što su turizam baštine, turizam kulturne baštine ili umjetnički turizam, no zajedničko im je da turiste upoznaju s onim što destinaciju čini drugačijom, zanimljivom i jedinstvenom. Kulturni turizam uključuje putovanja povezana s posjetom kulturnim izvorima, bez obzira na primarni motiv putovanja. Provedba kulturnog turizma ne mora nužno biti posjet muzeju, galeriji ili spomeniku, već uključuje i intelektualnu baštinu poput Sinjske alke; održan je viteški turnir u Sinju.²³

Kulturni turizam je kretanje ljudi izvan mjesta stanovanja uzrokovano kulturnim atrakcijama, s namjerom stjecanja novih informacija i iskustava radi zadovoljenja kulturnih potreba. Prema ovoj definiciji, glavni pokretač ili motivacija putovanja je kulturna privlačnost. No, provedba kulturnog turizma u kontekstu motivacije ne mora biti primarna motivacija, već se može ostvariti i dolaskom u destinaciju zbog nekog drugog elementa, poput zabave, rekreacije, sporta i kulture. ili treći plan. Tako turist može boraviti u destinaciji, a da mu kultura nije primarni izbor putovanja, već sudjelovati u kulturnom životu lokalne zajednice. Sukladno tome, termin kulturni turizam odnosi se na putovanja na kojima je kultura primarna ili sekundarna aktivnost. Iz toga slijedi da kulturno putovanje može imati tri motivacijska stupa:

- Primarna,
- Sekundarna (usputna),
- Slučajna.²⁴

Primarna motivacija je kada turist odlazi u određenu destinaciju s namjerom da

²² Dadić, M., (2014.) *Istraživanje kulturnog turizma: konteksti, metode, koncepti*, str. 15-16

²³ Jeliničić, D., A., (2009.) *Abeceda kulturnog turizma*, Maeandar, Zagreb, str. 42

²⁴ Jeliničić, D., A., (2009.) *Abeceda kulturnog turizma*, Maeandar, Zagreb, str. 43

sudjeluje u njenom kulturnom životu. Takva motivacija često su svjetske izložbe, glazbeni festivali, kazališta itd. Sekundarna ili dodatna motivacija je kada turist posjećuje određeno mjesto radi zabave, sunčanja, mora, opuštanja, a kulturni život koji ostvaruje je usputan, gdje turist spontano odlučuje posjetiti kulturne sadržaje i atrakcije destinacije tijekom svog/ njen boravak. Tada se javlja slučajna motivacija, kada turist nije zainteresiran za upoznavanje kulture pojedine destinacije, već dolazi u neizravan kontakt s lokalnom zajednicom tijekom svog boravka, što dovodi do slučajnog upoznavanja s načinom života, tj. ista kultura.²⁵ Primarna motivacija dijeli se na *must see turista* i *pravog kulturnog turista*. *Must see turist* je inspiriran kulturom te je usmjeren prema velikim kulturnim događajima koji su u trendu, dok je *pravi kulturni turist*, motiviran kulturom i pripada turistu koji posjećuje kulturne događaje i kulturne atrakcije. Usputna i slučajna kulturna motivacija stvara turista koji je privučen kulturom, te čija primarna motivacija dolaska u destinaciju nije bila kultura.²⁶ Takav turist najčešće pripada skupini masovnih turista i u načelu nema nikakvu kulturološku motivaciju. Iz ovih motivacija jasno je da kulturni turizam zapravo predstavlja široku lepezu koncepta. Kulturni turizam zapravo se može ostvariti putovanjem na određenu destinaciju, a ono što se razlikuje je motivacija destinacije.

Slučajne i slučajne motivacije nikako nisu zanemarive jer se njima ostvaruje kulturni turizam. Prema Garrisonu Keilloru, kulturni turizam može se postići jednostavnim odlaskom na odredište: „*Ne trebamo razmišljati o kulturnom turizmu jer u stvarnosti druga vrsta turizma i ne postoji. To je bit turizma. Ljudi ne dolaze u Ameriku zbog naših aerodroma, ljudi ne dolaze u Ameriku zbog naših hotela ili mogućnosti rekreacije...Oni dolaze zbog naše kulture: visoke kulture, niske kulture, srednje kulture, lijeve, desne, stvarne ili zamišljene – dolaze vidjeti Ameriku.*“²⁷

Ona se ni na koji način ne odnosi na usku kulturu, već na široki spektar koji je postao globalni fenomen. Nekad se kulturni turizam povezivao s posjećivanjem kulturnih znamenitosti, a danas je, kao globalni fenomen, postao „destinacijski ugođaj“ koji uključuje i turiste i lokalnu zajednicu.²⁸ Slučajna ili slučajna kulturološka motivacija može proizaći iz poslovnih, psiholoških, društvenih ili vjerskih motiva koji su bili

²⁵ Ibid., str. 43-44

²⁶ Dadić, M.,(2014.) *Istraživanje kulturnog turizma:konteksti, metode, koncepti*, str. 213-215

²⁷ Jeliničić, D., A., (2009.) *Abeceda kulturnog turizma*, Maeandar, Zagreb, str. 45

²⁸ Ibid.

primarni u odabiru destinacije.

Velika razlika između kulturnog turizma i ostalih selektivnih oblika turizma leži u ciljevima i interesima. Interes za putovanje i odredište razlikuju se gotovo jednako kao i motivacija. Elementi putovanja koji pomažu u definiranju kulturnih interesa su opći ciljevi, specifični ciljevi i mjerljivi rezultati turističkog putovanja. Kulturnom turizmu uvijek je prioritet zadovoljenje kulturnih potreba turista. Kulturni turizam ima za cilj ostvariti turističke ciljeve stjecanja kulturnog iskustva kroz povijest, umjetnost, baštinu itd. kroz. Područja kulturnog interesa uključuju studijska putovanja, umjetnička i kulturna putovanja, putovanja na festivale i druga kulturna događanja, obilasku povijesnih znamenitosti i spomenika, kao i upoznavanje prirode, folkloru, hodočašća itd. specifični interes.²⁹

Ključni element kulturnog turizma je transformacija kulturne baštine i resursa u kulturne proizvode i atrakcije. Transformacija se može izvesti na sljedeći način:

- Stvaranje priče (stvaranje zanimljive, jasne, poučne i pamtljive priče, a povijesnom lokalitetu daje povijesni kontekst),
- „Oživljavanje“ resursa kulturne baštine (pričanje priče koja oživljuje povijest),
- Sudjelovanje u kulturnim iskustvima (dopustiti turistu aktivno sudjelovanje kako ne bi bio samo pasivni promatrač),
- Relacijski odnos između znanja i iskustva turista na osobnoj razini kako bi se uspješno spojile prošlost i sadašnjost,
- Fokus na kvalitetu i autentičnost (najvažniji elementi kulturnog turizma; stvaranje turističkog iskustva kroz kvalitetne i autentične atrakcije).³⁰

Elementi transformacije naglašavaju određenu destinaciju, lokalitet ili baštinu. Stvaranjem priče i oživljavanjem izvora kulturne baštine, povijest oživljava stvarajući jasnu, poučnu i zanimljivu priču koja sve to stavlja u povijesni, zabavni i jedinstveni kontekst. Znanje turista se proširuje i on dobiva autentično i jedinstveno iskustvo. Kvaliteta kulturnog proizvoda ne samo da jača kulturno iskustvo i autentičnost, već privlači nove potencijalne turiste i zadržava postojeće.

²⁹ Dadić, M.,(2014.) *Istraživanje kulturnog turizma:konteksti, metode, koncepti*, str. 216-217

³⁰ Ibid., str. 76

Europa se ističe kao najstabilniji i najjači turistički kontinent. U vrijeme globalizacije, kada dolazi do miješanja i stapanja različitih kultura i identiteta, turizam je postao njihov "veznik". Europa kao takva ističe se ne samo turistički, već i kulturno, sociološki i politički. Kulturne integracije i identiteti zapravo su doveli do stvaranja europskih kulturnih inicijativa i zajedničkih projekata. Jedan od prvih projekata svakako je bilo Vijeće Europe koje je kulturu vidjelo kao izuzetno snažnu poveznicu među europskim narodima. Prvi projekt koji je Vijeće pokrenulo bio je projekt „Kulturne rute“. Turizam se već tada smatrao granom kojoj je prioritet stjecanje iskustva i fokusiran na individualne posjete, odnosno odmicanje od masovnog turizma. Cilj Vijeća Europe bio je upoznati potencijalne vrijednosti kulturnog turizma. Zatim, cilj je bio upoznati europsku kulturu kroz putovanja, kao i promovirati najvažnija mjesta i sjecišta europske civilizacije. Osim toga, neki drugi projekti čiji je glavni fokus kulturni turizam su: *Cultural and Natural Heritage*, *European Heritage Days*, *European Landscape Convention*, *Heritage Education* i dr. Značajan dio upravljanja kulturnim turizmom u Europskoj uniji obavlja Ministarstvo turizma. Pojavom kulture u turizmu, turizam je postao „prijevozno sredstvo“ u stvaranju i objedinjavanju identiteta i kultura. Ovom razvoju doprinijeli su sljedeći trendovi:³¹

- Kulturni turizam predstavlja važan faktor za održivi razvoj i interkulturalni dijalog,
- Kulturna baština izraz je identiteta naroda, teritorija, povijesti, tradicije, civilizacije, običaja,
- Održivim turizmom baština se pokazuje u najboljem svjetlu, predstavlja značajnu gospodarsku i socijalnu snagu destinacije, a ujedno stvara potencijal za gospodarski razvoj i otvaranje novih radnih mjesta u turizmu,
- Potražnja za kulturom raste, što znači da se povećava standard, viškom slobodnog vremena te višom razinom obrazovanja,
- Oko 30% europskih turističkih destinacija odabire se upravo zbog kulturne baštine i lokaliteta.
- Navedeni trendovi predstavljaju osnovne ciljeve Europske unije, a to je otvaranje novih radnih mjesta i zapošljavanje u turističkom sektoru.³²

³¹ Jeliničić, D., A., (2009.) *Abeceda kulturnog turizma*, Maeandar, Zagreb, str. 126

³² Ibid.

2. KULTURNE RUTE VIJEĆA EUROPE

Različitosti i sličnosti europskog prostora stvaraju velike mogućnosti za razvoj međusobno povezanih atrakcija, koje se temelje na umrežavanju više destinacija koje povezuje ista tema. Turist želi putovati, upoznati nove kulture, običaje i svakodnevne aktivnosti domaćina. Tematski itinereri možda su najbolji izvori informacija koji turistu omogućuju uvid u nova znanja i razvijaju sposobnost promatranja.³³

Pojmovi tura, ruta i itinerar često se koriste kao sinonimi, ali to nikako nije slučaj. Svaki od ovih pojmova ima svoje značenje i svrhu. Stoga su u nastavku članka pojmovi ukratko definirani kako bismo točno znali na što se koji pojam odnosi.³⁴

- Tura je unaprijed definiran plan kretanja, koji uključuje posjete brojnih mjesta u slijedu, najčešće u posebno organiziranoj grupi s vodičem; to mogu biti biciklističke ture, planinarske ture i sl.
- Ruta je označena fizička dionica puta i vidljiva trasa
- Itinerar predstavlja teorijski osmišljen plan putovanja; najčešće opisan u brošurama, letcima, na internetskim stranicama

Kako bismo što jednostavnije razumjeli pojmove, u nastavku je primjer njihove pravilne uporabe: Na Biciklističkoj turi Hrvatskom pratili smo rutu agencije XY (objavljenu na njihovim stranicama) prateći dio rute Utvrde koji je uključivao 4 lokacije na ruti. Prema dosad rečenom, jasno je da je kulturna ruta fizički opipljiva dionica ture definirana materijalnim, nematerijalnim, kulturno-povijesnim elementima. Svi ti elementi povezani su tematski, konceptualno i identifikacijom lokacija postojećih kulturnih dobara, a povezani su točkastom, linearnom ili regionalnom strukturom. *„Prema turističkoj terminologiji, kulturnim rutama može se smatrati određeni (fizički opipljiv) put ili trasa povijesnog značaja koji se može prezentirati kao cjelina sa zajedničkim tematskim nazivnikom, označen, interpretiran i*

³³ Androić, M., Klarić, V., Horjan G., Nevidal R. (2012.), *Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama*, Ministarstvo Republike Hrvatske, Udruga Lujzijana, Delnice, str. 6

³⁴ Androić, M., Klarić, V., Horjan G., Nevidal R. (2012.), *Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama*, Ministarstvo Republike Hrvatske, Udruga Lujzijana, Delnice, str. 7

uslužnim sadržajima prilagođen turističkim posjetima.“³⁵

Pri izradi projekta kulturnih ruta glavni cilj je predstavljanje europskog kulturnog identiteta, povećanje njegove vidljivosti i poštivanja, očuvanje i razvoj europske kulturne baštine, te građanima omogućiti provođenje slobodnog vremena. posjećivanje naselja i aktivnosti vezanih uz kulturni turizam. Iz toga slijedi da su kulturne rute ili rute koje započinju kroz jednu ili više zemalja ili regija i organizirane su na temelju povijesnih, umjetničkih ili društvenih komponenti.³⁶ Kulturne rute čine središnju mrežu Vijeća Europe, kroz koju se promiču temeljne vrijednosti i rad Vijeća: ljudska prava, kulturna demokracija, kulturna raznolikost, međusobno razumijevanje i prekogranična razmjena. Djeluju kao kanali međukulturalnih odnosa i promiču poznavanje i razumijevanje europske povijesti.³⁷ Program kulturnih putovanja uspostavilo je Vijeće Europe 1987. godine. Europska kulturna putovanja poziv su Vijeća Europe na putovanje i otkrivanje bogate i raznolike kulture Europe. Europske kulturne rute imaju za cilj zblížiti ljude i mjesta kroz mrežu zajedničke povijesti i baštine. Europa predstavlja veliku i raznoliku zajednicu s 43 zemlje koje svojom poviješću i kombinacijom različitih kultura čine raznoliku i bogatu kulturnu baštinu.³⁸ Više od 48 europskih kulturnih ruta nudi zabavne i obrazovne aktivnosti kako za Europljane tako i za ostatak svijeta. Oni su glavni resurs za održivi turizam i razvoj određene destinacije. U tom pogledu predstavljaju značajan izvor budući da se dotiču mnogih tema, od arhitekture i krajolika, vjerskih i hodočasničkih motiva, gastronomske i duhovne baštine do velikana Europe važnih za umjetnost, glazbu i književnost.³⁹ Projekt Europske kulturne rute trebalo je realizirati sasvim konkretno. Najveću pozornost trebalo je posvetiti političkim i demokratskim elementima, stvaranju i prezentaciji identiteta. Politiku u ovom kontekstu treba tumačiti kao katalizator društvene kohezije i solidarnosti kroz turističke posjete, dok demokratski pristup ima za cilj širenje kulturnog turizma i prepoznavanje multikulturalnog europskog društva.⁴⁰

Prva kulturna ruta koju je Vijeće Europe kreiralo je *Santiago de Compostela*, 1987. godine. Riječ je o hodočasničkom putu koji je poslužio kao primjer za stvaranje

³⁵ Androić, M., Klarić, V., Horjan G., Nevidal R. (2012.), op. cit., str. 7

³⁶ Jeliničić, D., A., (2009.) *Abeceda kulturnog turizma*, Maeandar, Zagreb, str. 100

³⁷ Vijeće Europe, Europski institut za kulturne rute (<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/all-cultural-routes>) (15.08.2024.)

³⁸ UNWTO., (2015.), *Global Report on Cultural Routes and Itineraris.*, UNWTO., Španjolska, str. 32

³⁹ Vijeće Europe, Europski institut za kulturne rute, (<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/all-cultural-routes>) (15. 08. 2024.).

⁴⁰ Jeliničić, D., A., (2009.) *Abeceda kulturnog turizma*, Maeandar, Zagreb, str. 100-101

novih putova. Stvaranjem prve rute Europa je brzo shvatila da je to jedan od najboljih načina za promicanje i predstavljanje europske kulture. Projekt Cultural Routes potaknuo je razvoj kulturnog turizma i ujedno postao sredstvom razumijevanja europskih vrijednosti. Za ostale rute odabrane su teme vezane uz migracije, stanovništvo, običaje i širenje glavnih europskih civilizacija koje su stvorile složena društva koja danas čine Europu. Uglavnom su od povijesnog, umjetničkog, društvenog ili arhitektonskog značaja. Osim prezentacije i popularizacije europske kulture, projekt kulturnih ruta ima za cilj i razvoj turizma u svrhu pospješivanja gospodarskog rasta i razvoja zemalja članica.⁴¹

3. KULTURNE RUTE VIJEĆA EUROPE U HRVATSKOJ

Republika Hrvatska 2016. godine potpisala je *Prošireni djelomični sporazum o kulturnim rutama* (engl. *Enlarged Partial Agreement, EPA*) (NN 3/2016) u čijem joj se članstvu „omogućuje sudjelovanje u ojačavanju potencijala kulturnih ruta za prekograničnu kulturnu suradnju, održivoga kulturnog turizma koji se naslanja na lokalna znanja i vještine te kulturnu baštinu, s posebnim naglaskom na teme simboličkog značaja za europsko jedinstvo, povijest, kulturu i vrijednosti pomoću otkrivanja manje poznatih destinacija.“⁴²

Republikom Hrvatskom prolazi 21 kulturna ruta, čime je Hrvatska prepoznata kao destinacija bogatog kulturnog naslijeđa. Putem različitih tema program podiže svijest o europskoj i hrvatskoj kulturi te potiče njezine građane na promišljanje o svojem naslijeđu, dok uključivanjem lokalnih projekata omogućuje samoodrživost i stvara kulturni kapital. Time je Hrvatska u samom vrhu promicanja svojega nepokretnog, pokretnog i nematerijalnog naslijeđa u europskom okruženju.⁴³ U nastavku su nabrojane kulturne rute koje prolaze kroz Hrvatsku:

1. Feničanska ruta

Feničanska ruta mreža je pomorskih ruta koje su se koristile od 12. st.pr.Kr. za trgovinu i komunikaciju. Kroz ove su rute Feničani, ali i druge drevne civilizacije pridonijele stvaranju "koiné" (κοινή) dijalekta, to jest, zajedničkog jezika mediteranskih

⁴¹ Ibid., str. 101-104

⁴² Vijeće Europe, Europski institut za kulturne rute, (<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/by-theme>) (15. 08. 2024.).

⁴³ Kulturne rute Vijeća Europe, Ministarstvo kulture i medija (<https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/medjunarodni-projekti/kulturne-rute-vijeca-europe-21371/21371>) (25. 08. 2024.).

civilizacija. Poreč, Novigrad, Solin i Nin članovi su Feničanske rute u Hrvatskoj.⁴⁴

2. Ruta sv. Martina

Sveti Martin bio je biskup Toursa, koji je od srednjeg vijeka bio važno hodočasničko središte, a danas ga posjećuju hodočasnici na putu za Compostelu. Njegova je ruta certificirana od strane Sv. Martina 2005. godine i povezuje gradove koji su povezani sa životom Sankt Peterburga. Mártona, ali i onih koji uključuju arhitekturu i znamenitosti posvećene njemu, zbog čega je postavljena ploča „Stopama sveca“. Martina". U Hrvatskoj postoje 44 župne crkve posvećene svetom Martinu, te više od 200 kapelica, martinjskih svetišta i imena mjesta.⁴⁵

3. Ruta maslinova drveta

Ruta predstavlja rute međukulturnog dijaloga i motiv maslina koje su važan dio kulturne baštine Mediterana. Svrha rute je upoznavanje krajolika, tradicije te uzgoja maslina i proizvoda od maslina.⁴⁶

4. Vinska europska kulturna ruta – Iter vitis

Vino je također važan dio europske tradicije, a Europska vinska cesta potiče ruralni razvoj i pruža turistima izvrsnu vinsku i gastronomsku ponudu. Na ruti posjetitelji mogu saznati više o proizvodnim procesima vinarija, kušati autohtone sorte vina te se upoznati s bogatom poviješću europskog i mediteranskog vina.⁴⁷

5. Ruta europskih groblja

Groblja su važan dio baštine čovječanstva, odražavajući arhitektonski, umjetnički i povijesni razvoj. Na ruti je više od 60 groblja diljem Europe, a cilj rute je promicanje kulturne važnosti groblja obilascima, izložbama i raznim događanjima.⁴⁸

6. Ruta povijesnih termalnih gradova

Korištenje termalnih izvora u ljekovite svrhe ima drevnu tradiciju koja je svoj vrhunac doživjela u 18. i 19. stoljeću, a mnogi gradovi tu tradiciju nastavljaju. Danas posjetitelji mogu uživati u festivalima, događanjima i raznim aktivnostima, kao i u blagotvornim učincima termalne vode. Hrvatski gradovi na ruti su Daruvar, Lipik i

⁴⁴ Feničanska ruta (<https://fenici.net/en/>) (25. 08. 2024.).

⁴⁵ Ruta Sv. Martina (<http://www.saintmartindetours.eu/>) (25. 08. 2024.).

⁴⁶ Ruta maslinova drveta (<https://olivetreeroute.gr/>) (25. 08. 2024.).

⁴⁷ Vinska europska kulturna ruta – Iter vitis (<https://itervitis.eu/>) (25. 08. 2024.).

⁴⁸ Ruta europskih groblja (<https://cemeteriesroute.eu/european-cemeteries-route.aspx>) (25. 08. 2024.).

Varaždinske Toplice.⁴⁹

7. Kulturna ruta ATRIUM – Arhitektura totalitarnih režima u 20. stoljeću u sjećanju na urbani razvoj Europe interpretirane u svrhu promicanja ljudskih prava i demokracije

Totalitarni režimi karakterizirali su veći dio 20. stoljeća u Europi i imali su veliki utjecaj na arhitekturu gradova. Cilj rute je istraživanje i istraživanje ove kulturne baštine kako bi se ojačao identitet Europe u njenom jedinstvu. Italija ima mnogo građevina iz Mussolinijevog režima, a značajni primjeri fašističke arhitekture mogu se pronaći u Labinu i Raši.⁵⁰

8. Ruta rimskih careva i dunavska vinska ruta

Ruta rimskih careva i dunavska vinska cesta duga je 3,5 tisuća kilometara i uključuje arheološka nalazišta vezana uz razdoblje carskog Rima, kao i 12 vinskih regija. Hrvatski gradovi na ruti: Ilok i Baranja, Varaždinske toplice - Aquae Iasae, Ščitarjevo - Andautonija, Split (Dioklecijanova palača) i Solin, Zadar i Nin, Vid - Naronna i Pula te Nacionalni park Brijuni.⁵¹

9. Destinacija Napoleon

Napoleon Bonaparte bio je važna osoba u europskoj povijesti i njegovo je doba ostavilo važan trag i nasljeđe u većini europskih zemalja. Napoleon je također utjecao na viziju gradova i oblikovao njihovu sudbinu. Na ruti se nalazi 6 naselja u Hrvatskoj: Orebić, Brela, Klis, Milna, Mali Lošinj i Petrinja.⁵²

10. Ruta impresionizma

Ruta povezuje mjesta u kojima su živjeli impresionistički slikari 19. i 20. stoljeća. Cilj je razumjeti ovaj umjetnički pravac, približiti umjetnost posjetiteljima kroz izložbe, edukacije i konferencije. Ruti se 2019. pridružio i grad Ozalj, rodno mjesto Slave Raškaj.⁵³

11. Staza željeznog doba Podunavlja

Ruta se bavi arheološkim nalazištima i krajolicima iz željeznog doba. Posjetitelji

⁴⁹ Ruta povijesnih termalnih gradova (<https://historicthermaltowns.eu/>) (25. 08. 2024.).

⁵⁰ Kulturna ruta ATRIUM – Arhitektura totalitarnih režima u 20. stoljeću u sjećanju na urbani razvoj Europe interpretirane u svrhu promicanja ljudskih prava i demokracije (<https://www.atriumroute.eu/>) (25. 08. 2024.).

⁵¹ Ruta rimskih careva i dunavska vinska ruta (<https://romanemperorsroute.org/>) (25. 08. 2024.).

⁵² Destinacija Napoleon (<https://www.destination-napoleon.eu/>) (25. 08. 2024.).

⁵³ Ruta impresionizma (<https://www.impressionismsroutes.com/>) (25. 08. 2024.).

mogu istraživati arheološke muzeje i staze, rekonstrukcije kuća i grobnih humaka. Cilj je istražiti i prezentirati arheološku baštinu.⁵⁴

12. Ruta židovskog nasljeđa

Ruta ne svjedoči samo o mračnom razdoblju u povijesti, već io postojanju europskih židovskih zajednica. Predstavlja doprinos židovskog naroda razvoju europske civilizacije. Ruta uključuje muzeje, arhive, knjižnice, sinagoge i groblja.⁵⁵

13. Europska ruta industrijske baštine

Ruta broji preko 300 lokacija vezanih za razvitak industrije u Europi. Ruta uključuje ture sa stručnim vodstvom, izložbe, ali i veće manifestacije poput "*ExtraSchicht - Noć industrijske baštine*" u Ruhrskoj regiji ili *Industriada* u Poljskoj koje privlače stotine tisuća posjetitelja godišnje.⁵⁶

14. Ruta željezne zavjese – EuroVelo 13

EuroVelo 13 je biciklistička ruta duga 10.000 kilometara koja prolazi kroz 20 zemalja i prati fizičku granicu koja se proteže od Barentsovog do Crnog mora i pola stoljeća dijeli istočnu i zapadnu Europu. Na ruti se nalazi i 14 znamenitosti pod zaštitom UNESCO-a.⁵⁷

15. Put Ćirila i Metoda

Put Ćirila i Metoda duga je više od 7500 kilometara i uključuje brojne pješačke staze i arheološka nalazišta vezana uz Ćirila i Metoda. Prvi put je povezan s područjem Velike Moravske, drugi put vodi prema jugoistočnom dijelu Europe, dok treći put vodi prema jugozapadu (Austrija, Bavarska, Slovenija i Italija) i simbolizira njihov put do Rima.⁵⁸

16. Europska ruta bajki

Ruta uključuje europske bajke, mitove i usmenu predaju. U Hrvatskoj su uključeni Ivanina kuća bajke, udruga Val kulture i udruga Profesor Baltazar.⁵⁹

⁵⁴ Staza željeznog doba Podunavlja (<https://www.ironagedanuberoute.com/>) (25. 08. 2024.).

⁵⁵ Ruta židovskog nasljeđa (<https://jewishheritage.org/>) (25. 08. 2024.).

⁵⁶ Europska ruta industrijske baštine (<http://www.erih.net/>) (25. 08. 2024.).

⁵⁷ Ruta željezne zavjese – EuroVelo 13 (<https://en.eurovelo.com/ev13>) (25. 08. 2024.).

⁵⁸ Put Ćirila i Metoda (<https://www.cyril-methodius.cz/>) (25. 08. 2024.).

⁵⁹ Europska ruta bajki (<https://www.europeanfairytaleroute.eu/>) (25. 08. 2024.).

17. Ruta spisateljica

Ruta istražuje život i rad spisateljica na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, obilježen borbom za prava žena. Ruta promiče prepoznavanje spisateljica ističući njihovu važnost u europskoj kulturi. Hrvatske književnice sudionice rute: Ivana Brlić-Mažuranić i Marija Jurić-Zagorka.⁶⁰

18. TRANSROMANICA - Romaničke rute europske baštine

Ruta povezuje devet zemalja između Baltičkog i Sredozemnog mora. Svaka regija nudi impresivne romaničke spomenike inspirirane rimskom i ranokršćanskom tradicijom, spomenike kulture smještene u slikovitim krajolicima. Putovati romaničkim rutama europske baštine znači i slijediti važne povijesne ličnosti kao što su Martin Luther, Matilda od Canosse, Sveti Jakov i mnogi drugi carevi i sveci.⁶¹

19. Europska ruta keramike

Ruta ima za cilj učiniti europsku keramičku baštinu pristupačnijom europskim građanima promicanjem dinamične slike ove baštine, kako fizičke, s predmetima koji se koriste u nekoliko sektora (kulinarstvo, umjetnost, medicina, arhitektura, itd.), tako i nematerijalne, uključujući znanje i vještine potrebne za njegovu proizvodnju. Ruta nudi obilaske gradova kao što su Limoges, Delft, Faenza, Selb ili Petrinje koji posjetiteljima daju priliku otkriti što se događa iza kulisa proizvodnje keramike, zavirujući iza pozornice ili isprobavajući zanate.⁶²

20. Hodočašće Santiago de Compostela

Cilj hodočašća Santiago de Compostela jest započeti putovanje doslovno od kućnog praga. Najznačajniji projekt u Hrvatskoj je Camino Hrvatska, obnovljene hodočasne rute koje iz Hrvatske vode prema Santiago de Compostelu. Hodočašće promovira zajedničko europsko nasljeđe i identitet, te pomaže ljudima naći unutarnji mir.⁶³

21. Europska ruta povijesnih ljekarni

Europska ruta povijesnih ljekarni i ljekovitih vrtova, u koju je i od 2024. Rijeka uključena, jedinstvena je ruta koja povezuje značajna mjesta poput samostanskih

⁶⁰ Ruta spisateljica (<https://www.womenwriters.eu/>) (25. 08. 2024.).

⁶¹ TRANSROMANICA - Romaničke rute europske baštine (<https://www.transromanica.com/>) (25. 08. 2024.).

⁶² Europska ruta keramike (<https://www.europeanrouteofceramics.eu/>) (25. 08. 2024.).

⁶³ Hodočašće Santiago de Compostela (<https://caminocroatia.com/hr/bratovstina/>) (15.09.2024.).

ljekarni, drvnih bolnica, svjetovnih ljekarni, povijesnih knjižnica te botaničkih i ljekovitih vrtova. Ruta predstavlja živu prirodnu i kulturnu baštinu koja slavi zajedničke europske korijene i promiče interkulturalni dijalog, kulturni identitet, društvenu koheziju i održivi ljudski razvoj.⁶⁴

3.1. Države

Prvi parametar analize Kulturnih ruta Vijeća Europe koje prolaze kroz Hrvatsku su države koje povezuju navedene rute. *Feničanska ruta* prolazi kroz čak 13 država: Albaniju, Belgiju, Hrvatsku, Cipar, Francusku, Grčku, Italiju, Libanon, Maltu, Španjolsku, Tunis, Sloveniju, Ukrajinu. *Ruta sv. Martina* također povezuje veći broj država, njih čak 12: Austriju, Belgiju, Hrvatsku, Francusku, Njemačku, Mađarsku, Italiju, Luksemburg, Nizozemsku, Slovačku, Sloveniju i Poljsku. Kulturne rute *Putevima maslina* i *Europska ruta kermaike* prolaze kroz 15 država, dok *Vinska europska ruta* spaja čak 23 države. Nadalje, *Ruta europskih groblja* te *Ruta židovskog nasljeđa* spajaju 21 državu. *Ruta povijesnih termalnih gradova* prolazi kroz 16, a *Kulturna ruta ATRIUM – Arhitektura totalitarnih režima u 20. stoljeću u sjećanju na urbani razvoj Europe interpretirane u svrhu promicanja ljudskih prava i demokracije* prolazi kroz najmanje država, njih samo četiri. *Ruta rimskih careva i dunavska vinska ruta*, te *TRANSROMANICA – Romanička ruta* broje 10, *Destinacija Napoleon* 12 država, a *Ruta impresionizma* 14 država. *Ruta željeznog doba Podunavlja* i *Ruta spisateljica* broje po 6 država, dok *Ruta željezne zavjese – Eurovelo 13*, *Put Ćirila i Metoda* i *Europska ruta bajki* broje 8, u *Europskoj ruti povijesnih ljekarni* je 11 država, a naposljetku, najveći broj država spaja *Europska ruta industrijske baštine*, njih čak 28.⁶⁵

3.2. Vrsta baštine

Razvoj turizma usko je povezan s razvojem kulture, materijalna i duhovna baština zemlje privući će više posjetitelja, a jedinstveni kulturni resursi regije doprinose povećanju turističke konkurentnosti.⁶⁶

Kulturna baština podrazumijeva ljudski identitet, postojanje zajednica na

⁶⁴ Europska ruta povijesnih ljekarni (<https://aromassalutis.eu/hr/home-hr/>) (25.08.2024.)

⁶⁵ Cultural Routes of the Council of Europe programme (<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes>) (25.08.2024.)

⁶⁶ Puczko, L., & Ratz, T. (2007.). Trailing Goethe, Humbert and Ulysses; cultural routes in tourism. Cultural tourism: global and local perspectives, str. 131-148

određenom prostoru, njihovu povijest, ali i sadašnjost. Kulturna baština je važna za društvo, najčešće se spominje u vezi s očuvanjem, ali kulturna baština može postati generator razvoja zajednice ako ekonomska aprecijacija postane moguća. Cilj upravljanja kulturnom baštinom je očuvanje reprezentativnog primjerka materijalne i nematerijalne baštine za buduće generacije.⁶⁷

Baštinom smatramo one građevine, naslijeđene pojave i tvorevine koje su procesom prepoznavanja i vrednovanja postale kulturna baština u kojoj se izražavaju aktualne potrebe društva. Svjetske organizacije poput UNESCO-a i ICOMOS-a imaju za cilj zaštitu kulturnih dobara, uključujući povijesne spomenike, zgrade i spomenike diljem svijeta. Najvažnija smjernica za zaštitu materijalne baštine je Međunarodna povelja o zaštiti i restauriranju spomenika i spomenika, poznatija kao Venecijanska povelja iz 1964. godine. Od svog usvajanja, Venecijanska povelja poslužila je kao referentna točka za razvoj više od 40 dokumenata o očuvanju prirode diljem svijeta. Donošenjem Povelje, pojam baština ne odnosi se samo na povijesne građevine i spomenike, već i na mjesta kao skupine elemenata čije je očuvanje u javnom interesu.⁶⁸ Krajem 70-ih godina prošlog stoljeća pojam baštine proširen je na povijesne perivoje i kulturne krajolike, jer je bilo jasno da je zaštita usmjerena samo na spomenike, ali ne i na njihovu okolinu, čija bi izmjena i oštećenje utjecati na njih. zaštite samog spomenika, 1982. godine donesena je Firentinska povelja koja povijesne parkove svrstava u žive organizme koji zahtijevaju posebnu zaštitu. Godine 1987. ICOMOS je usvojio Povelju o očuvanju povijesnih gradova kako bi se očuvala postojeća društvena i fizička obilježja kojima prijete uništavanje uzrokovano urbanizacijom.⁶⁹

Konvencija UNESCO-a iz 2001. definirala je pojam podvodne kulturne baštine kao svaki kulturni, povijesni ili arheološki trag ljudskog postojanja koji je bio djelomično ili potpuno potopljen, povremeno ili trajno, najmanje 100 godina.⁷⁰ Konvencija je usvojena radi zaštite i sprječavanja iskorištavanja podvodnih dobara. Prema Careku, duhovna baština odnosi se na vjerovanja, običaje i druge duhovne kreacije koje se prenose tradicijom i priznaju od strane društava kao vlastitu baštinu. Nematerijalna baština može uključivati dijalekte, jezike i usmenu književnost, folklor kao što su plesovi, igre, običaji i obredi, tradicionalne umjetnosti i obrte, i konačno

⁶⁷ Jelinčić, D.A. (2010.) *Kultura u izlogu: Kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima*. Zagreb: Meandar, str. 127

⁶⁸ Ahmad, Y. (2006.). *The scope and definitions of heritage: from tangible to intangible*. International journal of heritage studies, 12(3), str. 292-300.

⁶⁹ Marković, K. (1987). 'Međunarodna povelja ICOMOS-a za očuvanje povijesnih gradova', *Informatica museologica*, 18(1-4), str. 83-84.

⁷⁰ Odluka o proglašenju zakona o potvrđivanju Konvencije o zaštiti podvodne kulturne baštine (NN 9/2004)

kulturne prostore – mjesta gdje se pričaju priče, održavaju festivali i ceremonije.⁷¹ UNESCO-va Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine donesena je 2003. godine i sastoji se od tri popisa nematerijalne kulturne baštine čovječanstva: Reprezentativni popis nematerijalne baštine čovječanstva, Popis nematerijalne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita, i Registar najboljih praksi očuvanja nematerijalne baštine.⁷²

Sljedeći parametar analize Kulturnih ruta Vijeća Europe u Hrvatskoj je vrsta baštine, odnosno sastoje li se kulturne rute od materijalne ili nematerijalne baštine.

Feničanska ruta prati stare pomorske puteve na Mediteranu povezujući razna arheološka nalazišta, arhitekturu, prirodne znamenitosti, ali i običaje te zbog toga navedena ruta povezuje i materijalnu i nematerijalnu baštinu.⁷³ *Ruta sv. Martina* također povezuje materijalnu i nematerijalnu baštinu. Materijalna baština su razni spomenici posvećeni sv. Martinu, kao i čak 14 katedrala. Nematerijalna baština se očituje u raznim pričama i legendama koje su povezane sa sv. Martinom.⁷⁴ Svake godine 11. studenog slavi se blagdan sv. Martina diljem Europe, kojim se obilježava kraj poslova u polju, odnosno vinogradu, a u dijelovima Hrvatske obilježava se i *krštenjem mošta* odnosno njegovim pretvaranjem u vino često popraćenim gozdom i tzv. martinjskom guskom.⁷⁵ Na ruti *Putevima maslina* naglasak je materijalnoj i nematerijalnoj baštini. Glavni motiv rute su proizvodi od maslina i gastronomska ponuda, ali i umjetnost vezana uz motiv masline. Ruta uključuje maslinike, uljare, obiteljska poljoprivredna gospodarstva koja se bave proizvodnjom i prodajom te kušanjem maslinova ulja, povijesne znamenitosti, tematske manifestacije kao i arheološke lokalitete.⁷⁶ Na ruti *Iter Vitis* zastupljena je nematerijalna baština koja se očituje kroz učenje o proizvodnji vina, degustaciji i drugoj gastronomskoj ponudi.⁷⁷ *Ruta europskih groblja* počiva na materijalnoj baštini o kojoj svjedoče nadgrobni spomenici i skulpture koji krasi europska groblja. *Ruta povijesnih termalnih gradova* prikazuje europske termalne gradove i njihovu materijalnu

⁷¹ Carek, R. (2004). 'Nematerijalna kulturna baština: UNESCO i njegova uloga', *Informatica museologica*, 35(3-4), str. 69-71.

⁷² Kulturne rute Vijeća Europe (s.a.) Ministarstvo kulture i medija. Dostupno na: [Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske - Kulturne rute Vijeća Europe \(gov.hr\)](http://www.mku.hr/) (15.08.2024.)

⁷³ Croatia cultural routes of the Council of Europe - Cultural Routes. (2022.) Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/croatia> (25.08.2024.)

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Belaj, M. (2004). Martinje - o običajima u hrvatskoj vinogradarskoj tradiciji na dan sv. Martina. Institut za etnologiju i folkloristiku.

⁷⁶ Dunea predstavila članove rute 'Putevima Maslina' iz DNŽ (2020.) TZ Vela Luka. Dostupno na: [TZ Vela Luka - DUNEJA PREDSTAVILA ČLANOVE RUTE "PUTEVIMA MASLINA" IZ DNŽ.](http://www.tzvelaluka.hr/) (15.08.2024.)

⁷⁷ Croatia cultural routes of the Council of Europe - Cultural Routes. (2022.) Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/croatia> (25.08.2024.)

baštinu, to jest, jedinstvenu arhitekturu. *Kulturna ruta ATRIUM* također prikazuje materijalnu baštinu u vidu arhitekture totalitarnih režima u 20. stoljeću u sjećanju na urbani razvoj Europe interpretirane u svrhu promicanja ljudskih prava i demokracije. *Ruta rimskih careva i dunavska vinska ruta* sa svojim arheološkim nalazištima i vinskim cestama također spada u materijalnu baštinu, a nematerijalna baština rute odnosi se na otkrivanje vinskih ruta i degustaciju autohtonih sorti vina. *Destinacija Napoleon* prikazuje veliko nasljeđe i utjecaj u Europi koje je Napoleon ostavio, a koji uključuju materijalnu baštinu poput arhitekture, namještaja i umjetničkih djela, ali i nematerijalnu baštinu povezanu s njegovim likom i djelom. Na itineraru *Ruta impresionizma* moguće je posjetiti materijalnu baštinu koja uključuje muzeje i rodna mjesta poznatih impresionističkih umjetnika. Na *Stazi željeznog doba Podunavlja* očuvana je materijalna baština željeznog doba, a na arheološkim nalazištima i muzejima moguće je naučiti o običajima zajednica tog razdoblja. Razne knjižnice i arhivi prikazuju život i običaje Židova u Europi, ali osim nematerijalne baštine veliki naglasak *Rute židovskog nasljeđa* je i na materijalnoj baštini u vidu sinagoga, groblja, židovskih četvrti, spomenika i arheoloških nalazišta. Materijalna baština *Europske rute industrijske baštine* uključuje tehnološka otkrića, spomenike i razne događaje koji slave industrijski napredak u Europi. Na biciklističkoj ruti željezne zavjese *EuroVelo 13* moguće je vidjeti razne lokalitete materijalne baštine kao što su muzeji, povijesne zgrade, spomenike i znamenitosti. Na *Putu Ćirila i Metoda* vidljivi su elementi materijalne baštine koji se sastoje od arheoloških i povijesnih lokaliteta, raznih spomenika posvećenih braći Ćirilu i Metodu uz razne priče i legende koje interpretiraju njihov život. *Europska ruta bajki* prikazuje nematerijalnu kulturnu baštinu kroz priče i legende koje se prenose s koljena na koljeno i koje su obilježile živote brojnim Europljanima. *Ruta spisateljica* prikazuje materijalnu baštinu kroz muzeje, rodne kuće i spomenike posvećene spisateljicama. *Romanička ruta europske baštine* prikazuje impresivne romaničke spomenike inspirirane rimskim i ranokršćanskom tradicijom, kulturne znamenitosti smještene u slikotivim krajlicima. *Europska ruta keramike* daje priliku otkriti što se događa kod proizvodnje keramike, te isprobavajući zanate. Te naposljetku, i najnovija kulturna ruta u Hrvatskoj je *Europska ruta povijesnih ljekarni* koja otkriva povijest farmacije u Hrvatskoj te omogućuje istraživanje medicinskog-farmakološkog znanja i tradicionalne prakse vezane uz ljekovito bilje, koje su sastavni dio naše baštine i ostaje ključno za zdravlje

3.3. Povezanost s baštinskim institucijama

Kulturni itinerar *Staza željeznog doba Podunavlja* prva je ruta Vijeća Europe sa sjedištem u Hrvatskoj, a povezan je s Arheološkim muzejom u Zagrebu koji je jedan od osnivača rute. Također, Arheološki muzej u Zagrebu dao je poticaj za osnivanje neprofitne udruge „Staza željeznog doba Podunavlja“ koja je zadužena za upravljanje rutom. Od ožujka 2021. godine Muzej Sveti Ivan Zelina također je član Udruge.⁷⁹

Još jedna ruta koja je povezana s muzejom u Hrvatskoj je *Ruta spisateljica*. Grad Ogulin kao rodno mjesto Ivane Brlić-Mažuranić, jedne od autorica koju navedena ruta predstavlja, član je udruge Žene spisateljice od 2021. godine čiji je cilj bio certificiranje rute pri Vijeću Europe, dok je Ivanina kuća bajke nacionalni koordinator za implementaciju *Rute spisateljica* u Hrvatskoj. S Ivaninom kućom bajke povezana je još jedna ruta Vijeća Europe – *Europska ruta bajki*. Ivanina kuća bajke multimedijalni je i interaktivni centar za posjetitelje smješten u srednjovjekovnom Frankopanskom kaštelu iz 15. stoljeća i otvoren 2013. godine, a bavi se promicanjem lika i djela Ivane Brlić-Mažuranić i njenih bajki.⁸⁰

Kuća istarskog maslinovog ulja – Museum olei histriae 2018. godine pridružila se ruti *Putevima masline*. U muzeju moguće je upoznati povijest maslinarstva u Istri i načine prerađivanja maslina od rimskog doba do danas. Muzej organizira i vođene degustacije na kojima je moguće naučiti kako pravilno kušati maslinovo ulje, koje su razlike u sortama te kako se ono sljubljuje s hranom.⁸¹

Ruta rimskih careva i dunavska vinska ruta povezana je s arheološkim parkom Andautonija u Ščitarjevu koji je jedan od lokaliteta uključenih u rutu.⁸² Zavičajni muzej Ozalj povezan je s *Rutom impresionizma* jer se u njemu nalaze brojna djela Slave Raškaj koja je jedna od umjetničkih ličnosti uključenih u rutu.⁸³

⁷⁸ Croatia cultural routes of the Council of Europe - Cultural Routes. (2022) Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/croatia> (25.08.2024.)

⁷⁹ Putevima ratnika – starije željezno doba u Zlatnoj dolini | Turistička zajednica Zlatni Papuk. (2020) Dostupno na: [Putevima ratnika – starije željezno doba u Zlatnoj dolini | Turistička zajednica Zlatni Papuk \(zlatni-papuk.hr\)](http://www.putevima-ratnika.hr)

⁸⁰ Izvješće o radu i poslovanju Centra za posjetitelje Ivanina kuća bajke. (s.a.). Dostupno na: [IKB - Izvješće o radu i poslovanju 2021..pdf \(ivaninakucabajke.hr\)](http://www.ivaninakucabajke.hr)

⁸¹ Kuća istarskog maslinovog ulja - O nama (2023) Kuća istarskog maslinovog ulja – Museum Olei Histriae - Pula, Istra. Dostupno na: [oleumhistriae.com](http://www.oleumhistriae.com) (26.08.2024.)

⁸² Arheološki park Andautonija, Turistička zajednica grada Velike Gorice.(2024.) Dostupno na: <http://www.tzvg.hr/index.php/sadrzaj/pregled/arheoloski-park-andautonija/238/?c=27> (26.08.2024.)

⁸³ Ozalj na Ruti impresionizma, TRP Kupa (2019.). Dostupno na: [OZALJ NA RUTI IMPRESIONIZMA – TZP KUPA \(tzp-kupa.hr\)](http://www.ozalj.hr)

S Rutom židovskog nasljeđa u Hrvatskoj povezani su Spomen područje Jasenovac, Dubrovačka sinagoga u sklopu koje se nalazi i muzej te Židovski muzej u Zagrebu.⁸⁴

Na *Europskoj ruti industrijske baštine* veći broj muzeja u Hrvatskoj uključen je u navedenu rutu. Prvi je Pomorski muzej u Dubrovniku, zatim Narodni muzej Labin, Muzej Grada Rijeke - Palača Šećerane, Tehnički Muzej Nikola Tesla u Zagrebu, potom Hrvatski Željeznički Muzej u Zagrebu i naposljetku Info centar industrijske baštine – Holandska kuća u Sisku.⁸⁵ Najnovija kulturna ruta u Hrvatskoj *Europska ruta povijesnih ljekarni* surađuje sa specijaliziranim JGL muzejom farmacije u Rijeci.⁸⁶

Na temelju analiziranih podataka, svaka kulturna ruta koja prolazi Hrvatskom povezuje najmanje četiri zemlje, ali one u većini slučajeva nisu potpuno geografski povezane. U Poljskoj se, na primjer, stvaraju itinereri u doslovnom smislu, to jest staze koje fizički povezuju kulturno važna mjesta koja su specifična za određenu regiju i često su tematski povezana, kao što je *Put drvene arhitekture* u Malopoljskoj, koji se posjećuje više od milijun turista godišnje. Ove su rute uglavnom usmjerene na predstavljanje arhitektonske ljepote regije i često su posebno dizajnirane za turiste kako bi im pomogle u istraživanju regije i olakšale im kretanje od jedne atrakcije do druge. Za projekt Kulturne rute Vijeća Europe važno je povezati najmanje tri zemlje, ali ne nužno geografski, na primjer, *Europska ruta bajke* povezuje 8 država od kojih su geografski povezane samo tri (Italija, Švicarska i Njemačka) dok ruta povezuje još i Hrvatsku, Irsku, Grčku, Cipar i Litvu. To umanjuje mogućnost da će turist proći cijelom rutom kao što bi mogao da je ruta u potpunosti povezana, već će možda posjetiti lokalitet koji je dio rute što je možda jedan od razloga zašto povezane rute poput Santiago de Compostela ili Ruta drvene arhitekture u Poljskoj godišnje imaju više posjetitelja.

Vidljivo je da je samo 8 ruta kroz Hrvatsku povezano s muzejima koji su odlični za upoznavanje baštine. U Strategiji održivog razvoja turizma do 2030. (Narodne novine 2/2023) ističe se da će se poticati sudjelovanje u međunarodnim udruženjima kao što su Kulturne rute Vijeća Europe za stvaranje cjelogodišnjeg turizma, odn. regionalno uravnoteženog turizma, jačanjem ponude i njezinom raznolikošću nastoje privući domaće

(26.08.2024.)

⁸⁴ Židovski muzej u Zagrebu, Židovska općina Zagreb (2016.). Dostupno na: <https://www.zoz.hr/hr/zidovski-muzej-u-zagrebu/> (26.08.2024.)

⁸⁵ Cossutti, N., *Europska ruta industrijske baštine – regionalna ruta Hrvatske*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli (2019.) Dostupno na: <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A5428/datastream/PDF/view> (26.08.2024.)

⁸⁶ Odredišta, *Aromas Itinerarium Alutis* (2014.). Dostupno na: <https://aromassalutis.eu/hr/destinations-hr/> (26.08.2024.)

turiste.⁸⁷

3.4. Perspektive razvoja u Istri

Istra, kao srce kulturne baštine i naslijeđa Hrvatske, obuhvaćena je u pet kulturnih ruta Vijeća Europe. Grad Labin je jedini u Hrvatskoj koji je uključen u *kulturnu rutu ATRIUM*. Labin je prijavio urbana naselja Podlabina i Rašu, koja se odlikuju specifičnim totalitarnim arhitekturama iz razdoblja talijanskog fašizma. Cilj rute je pridati veću važnost toj arhitekturi kao vrijednom kulturnom naslijeđu te je prepoznati kao ključni element europske arhitekture 20. stoljeća. Krajnji cilj je uspostaviti transnacionalnu kulturnu rutu na području jugoistočne Europe.⁸⁸

U suradnji s Bratovštinom Sv. Jakova Camino, razvijena je kružna ruta *Camino South Istria*, koja ima ambiciju postati dio hrvatske Camino rute i europske mreže hodočasničkih putova svetoga Jakova. Ruta obuhvaća cijelo područje južne Istre, dugačko nešto više od 180 kilometara. Camino ruta podijeljena je u sedam hodočasničkih poglavlja, odnosno sedam dana potrebnih da se u potpunosti doživi povijesna, kulturna i sakralna baština, smještena u impresivne prirodne ambijente i jedinstvene urbanističke cjeline. Ruta je, kao i u ostatku Europe, označena jarko žutom stiliziranom školjkom.⁸⁹

U sklopu kulturne rute *Ruta rimskih careva* u Hrvatskoj uključene su izuzetne rimskodobne destinacije. Ruta povezuje arheološka nalazišta i njihove jedinstvene spomenike s djelovanjem rimskih careva te pokazuje kako se antička rimska kultura širila izvan granica Carstva. Arheološko nalazište Andautonija, smješteno pored naselja Ščitarjevo, pruža uvid u ostatke starog antičkog grada iz doba Rimskog carstva (1. - 4. stoljeće), a od 1994. godine otvoren je arheološki park gdje posjetitelji mogu razgledati te ostatke. Rimska vila u uvali Verige, dio Rute rimskih careva koja je dobila certifikat Vijeća Europe i Europskog instituta kulturnih ruta, bila je luksuzni ljetnikovac s dva peristila. Kompleks je uključivao hramove posvećene bogu mora Neptunu, kapitolijskoj trijadi i božici ljubavi Venere, te brojne građevine povezane u jedinstvenu cjelinu koja se usklađivala s krajolikom. Dio kulturne rute je Amfiteater u Puli, koji je ujedno i 6. po veličini arena u svijetu. Ova ruta je prva kulturna ruta Europe koja pokriva cijelu Hrvatsku i promovira je

⁸⁷ Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine (NN 2/2023)

⁸⁸ ATRIUM – Statut (2019.). Dostupno na:

<http://old.labin.hr/Files/201904/20.1.%20PRILOG%201%20PRIJEDLOG%20IZMJENA%20I%20DOPUNA%20STATUTA%20UDRUGE%20ATRIUM.pdf> (15.09.2024.)

⁸⁹ Camino Južna Istra (2022.). Dostupno na: <https://www.southistria.com/hr/> (15.09.2024.)

izravno na razini arheološkog turizma.⁹⁰

Kuća istarskog maslinovog ulja – Museum olei histriae pridružila se ruti *Putevima masline* 2018. godine. Muzej pruža uvid u povijest maslinarstva u Istri i metode prerade maslina od rimskog doba do danas. Također nudi vođene degustacije, gdje posjetitelji mogu naučiti pravilno kušati maslinovo ulje, razlike među sortama te kako ga uskladiti s hranom.⁹¹

Poreč je 2020. godine postao prvi grad u Hrvatskoj koji je pristupio europskom udruženju *Ruta Feničana*. Ruta promiče mediteransku kulturu i interkulturalni dijalog među mediteranskim regijama i zemljama, te njihovu povijesnu, materijalnu i nematerijalnu baštinu, krajolik i ambijent. Ova ruta također promovira održive, odgovorne, kreativne i kulturne aktivnosti u zajednici, jačajući lokalni identitet. *Ruta Feničana* odnosi se na glavne nautičke rute koje su Feničani koristili od dvanaestog stoljeća prije Krista za trgovačku i kulturnu komunikaciju na Mediteranu. Kroz te rute Feničani, poznati mornari i trgovci, postali su moćna civilizacija koja je doprinijela stvaranju mediteranske kulturne zajednice. Ostale velike mediteranske civilizacije, poput Grka, Rimljana, Etruščana i Iberijaca, koristile su te rute u istu svrhu, čineći ih važnim dijelom mediteranske kulture.⁹²

Istra ima značajan potencijal za proširenje svoje prisutnosti na kulturnim rutama, osobito u kontekstu književnog turizma. Kao grad u kojem su boravili i stvarali mnogi veliki pisci, uključujući Jamesa Joycea, pruža se prilika za kreiranje kulturne rute posvećene Bloomsdayu. Ova ruta mogla bi povezati zemlje poput Irske, Latvije i Mađarske, koje također njeguju uspomenu na Joycea i njegov opus.⁹³

Bloomsday, dan koji se obilježava 16. lipnja, slavi se u čast radnje Joyceova remek-djela *Uliks*, čija se priča odvija tog datuma, što se podudara s Joyceovim prvim susretom s Norom Barnacle, njegovom velikom ljubavi. U Puli se ovaj događaj obilježava kroz trodnevni festival koji uključuje gotovo sve relevantne javne ustanove, poput Sveučilišta Jurja Dobrile, Gradske knjižnice i čitaonice, te Ambassade Republike Irske. Festival tradicionalno započinje čitanjem odlomaka iz *Uliksa* u kafiću koji nosi isto ime, a tekstove interpretiraju studenti Sveučilišta. *Putevima Joycea*, posjetitelji imaju priliku istražiti Pulu kroz oči ovog slavnog pisca.⁹⁴ Festival u Irskoj traje tjedan dana, a svečanosti počinju zajedničkim doručkom. Programi uključuju čitanja, rekreacije, te pješačke ture koje

⁹⁰ Kulturne rute Vijeća Europe u Republici Hrvatskoj (2021.) Dostupno na: https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2022_sustainable/220429_Kulturne_rute_VEU2021.pdf (25.08.2024.)

⁹¹ Kuća istarskog maslinovog ulja - O nama (2023) Kuća istarskog maslinovog ulja – Museum Olei Histriae - Pula, Istra. Dostupno na: oleumhistriae.com (26.08.2024.)

⁹² Poreč kao središte hrvatskog dijela kulturnog projekta „Ruta Feničana“ (2020.). Dostupno na: <https://www.porec.hr/prva.aspx?j=cro&stranica=77007> (15.09.2024.)

⁹³ Bloomsday around the world (2024.) <https://www.ireland.ie/en/bloomsday-2024/events-2024/> (18.09.2024.)

⁹⁴ Bloomsday 2024, <https://pulainfo.hr/hr/bloomsday-2024/> (18.09.2024.)

oživljavaju Joyceov književni svijet.⁹⁵

U svjetlu dosadašnjih uspjeha i mogućnosti koje se otvaraju, Istra ima šansu dodatno se istaknuti na europskoj kulturnoj sceni, stvarajući nove prilike za istraživanje i valorizaciju svog bogatog kulturnog naslijeđa.

⁹⁵ Bloomsday around the world (2024.) <https://www.ireland.ie/en/bloomsday-2024/events-2024/> (18.09.2024.)

ZAKLJUČAK

Cilj projekta Kulturne rute Vijeća Europe je promocija europske povijesti i identiteta, stvaranje zajedničkog kulturnog prostora i poticanje održivog razvoja. Kulturni turizam, u kontekstu konzumerizma i globalizacije, postaje ključna usluga koja koristi kulturne resurse kao turistički proizvod, oblikovan i interpretiran kako bi bio privlačan posjetiteljima. U tom smislu, kulturne rute omogućuju selekciju i pakiranje kulturnog naslijeđa, obogaćujući turističku ponudu i rasterećujući pretrpane destinacije.

Posebna pažnja u radu posvećena je Istri, koja se ističe svojim značajnim kulturnim naslijeđem i raznolikim rutama. Grad Labin, uključujući urbane sredine poput Podlabine i Raše, pridružuje se kulturnoj ruti ATRIUM, s ciljem valorizacije specifične totalitarne arhitekture. Camino South Istria, razvijen u suradnji s Bratovštinom Sv. Jakova, nastoji se integrirati u europsku mrežu hodočasničkih putova, dok ruta Rimskih careva pruža uvid u rimsko naslijeđe Hrvatske kroz arheološka nalazišta poput Andautonije i rimske vile u uvali Verige. Muzej oleja istarskog maslinovog ulja, koji se pridružio ruti Putevima masline, nudi detaljan pregled povijesti i metode prerade maslina, dok Poreč, kao član Ruta Feničana, promiče mediteransku kulturu i održive aktivnosti. S obzirom na sve veći interes za kulturni turizam, buduća suradnja između zemalja članica Europske unije koje slave Bloomsday mogla bi stvoriti jedinstvenu kulturnu rutu. Ova inicijativa omogućila bi budućim posjetiteljima i ljubiteljima irske književnosti ne samo da istraže povezana mjesta, već i da se dublje povežu s Joyceovim naslijeđem kroz književna putovanja.

S obzirom na dosadašnje uspjehe i buduće mogućnosti, Istra ima priliku da se još snažnije afirmira na europskoj kulturnoj sceni, stvarajući nove putanje za istraživanje i valorizaciju svog neprocjenjivog kulturnog naslijeđa.

LITERATURA

Knjige:

- 1) Ahmad, Y. (2006.). The scope and definitions of heritage: from tangible to intangible. International journal of heritage studies.
- 2) Androić, M., Klarić, V. (2012). *Upravljanje turističkim posjetima na tematskim kulturnim rutama*. Ministarstvo Republike Hrvatske, Udruga Lujzijana, Delnice.
- 3) Dadić, M. (2014). *Istraživanje kulturnog turizma: konteksti, metode, koncepti*. Redak, Split.
- 4) Dulčić, A., Petrić, L. (2001). *Upravljanje razvojem turizma*. Mate d.o.o., Zagreb.
- 5) Urošević, N., Golja, T. (2016). Povezanost kulture i turizma, U: Golja, T. *Menadžment u kulturi i turizmu*. Gradska Tiskara Osijek d.o.o., Osijek.
- 6) Goral, A. (2016). *Cultural routes as a medium for changes in regions*. Sharing Culture.
- 7) Jelinčić, D.A. (2009). *Abeceda kulturnog turizma*. Meandar, Zagreb.
- 8) Jelinčić, D.A. (2010.) *Kultura u izlogu: Kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima*. Zagreb: Meandar
- 9) Marković, K. (1987). 'Međunarodna povelja ICOMOS-a za očuvanje povijesnih gradova', *Informatica museologica*.
- 10) Petrić, L. (2003). *Osnove turizma*. Ekonomski fakultet, Split.

Internetski izvori:

- 1) Arheološki park Andautonija, Turistička zajednica grada Velike Gorice., (2024.) Dostupno na: <http://www.tzvg.hr/index.php/sadrzaj/pregled/arheoloski-park-andautonija/238/?c=27> (Pristupljeno: 26.08.2024.)
- 2) ATRIUM – Statut (2019.). Dostupno na: <http://old.labin.hr/Files/201904/20.1.%20PRILOG%201%20PRIJEDLOG%20IZMJENA%20I%20DOPUNA%20STATUTA%20UDRUGE%20ATRIUM.pdf> (Pristupljeno: 15.09.2024.)
- 3) Vijeće Europe, Europski institut za kulturne rute. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/all-cultural-routes> (Pristupljeno: 15.08.2024.)
- 4) UNWTO (2015). *Global Report on Cultural Routes and Itineraries*. UNWTO.

- 5) „Putovi Maslina“ na Lošinj. (2024). Dostupno na: <https://www.visitlostinj.hr/hr/putovi-maslina-na-losinju.aspx> (Pristupljeno: 15. 08. 2024.).
- 6) Belaj, M. (2004). *Martinje - o običajima u hrvatskoj vinogradarskoj tradiciji na dan sv. Martina*. Institut za etnologiju i folkloristiku.
- 7) Carek, R. (2004). *Nematerijalna kulturna baština: UNESCO i njegova uloga*, *Informatica Museologica*, 35(3-4), str. 69-71. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/140322> (Datum pristupa: 13.08.2024.)
- 8) Camino Južna Istra (2022.). Dostupno na: <https://www.southistria.com/hr/> (Pristupljeno: 15.09.2024.)
- 9) Cossutti, N., *Europska ruta industrijske baštine – regionalna ruta Hrvatske*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli (2019.) Dostupno na: <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A5428/datastream/PDF/view> (Pristupljeno: 26.08.2024.)
- 10) Croatia cultural routes of the Council of Europe - Cultural Routes. (2022). Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/croatia> (Pristupljeno: 25. 08. 2024.).
- 11) Dunea predstavila članove rute ‘Putevima Maslina’ iz DNŽ (2020). TZ Vela Luka. Dostupno na: <https://tzvelaluka.hr/hr/novosti/dunea-predstavila-clanove-rute-putevima-maslina-iz-dnz> (Pristupljeno: 15. 08. 2024.)
- 12) European Institute of Cultural Routes - Cultural Routes. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/european-institute-of-cultural-routes> (Pristupljeno: 27. 08. 2024.).
- 13) Europska ruta povijesnih ljekarni <https://aromassalutis.eu/hr/home-hr/> (Pristupljeno: 25. 08. 2024.).
- 14) Izvješće o radu i poslovanju Centra za posjetitelje Ivanina kuća bajke. (s.a.). Dostupno na: https://www.ivaninakucabajke.hr/media/documents/news/2022/03/17/IKB_-_Izvje%C5%A1%C4%87e_o_radu_i_poslovanju_2021..pdf (Pristupljeno: 29. 08. 2024.).
- 15) Kuća istarskog maslinovog ulja - O nama. (2023). Kuća istarskog maslinovog ulja – Museum Olei Histriae - Pula, Istra. Dostupno na: <https://oleumhistriae.com/o-nama/> (Pristupljeno: 26. 08. 2024.).
- 16) Kulturne Rute Vijeća Europe u Republici Hrvatskoj 2021. - Mint.hr. Dostupno na: https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2022_sustainable/220429_Kulturne_rute_VEU2021..pdf (Pristupljeno: 25. 08. 2024.).

- 17) Kulturne rute Vijeća Europe (s.a.). Ministarstvo kulture i medija. Dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/medjunarodni-projekti/kulturne-rute-vijeca-europe-21371/21371> (Pristupljeno: 29. 08. 2024.).
- 18) Ljetni Sveti Martin. (2023). Turistička zajednica Zagrebačke županije. Dostupno na: <https://visitzagrebcounty.hr/ljetni-sveti-martin/> (Pristupljeno: 15. 08. 2024.).
- 19) Marković, K. (1987). *Međunarodna povelja ICOMOS-a za očuvanje povijesnih gradova*, *Informatica Museologica*, 18(1-4), str. 83-84. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/145453> (Pristupljeno: 30.08.2024.)
- 20) Najava konferencije 'Iter Vitis - Put loza zlatnim stazama'. Visit Vukovar Srijem. (s.a.). Dostupno na: <https://visitvukovar-srijem.com/hr/dogadanja-i-manifestacije>
- 21) Ozalj na Ruti impresionizma, TRP Kupa (2019.). Dostupno na: [OZALJ NA RUTI IMPRESIONIZMA – TZP KUPA \(tzp-kupa.hr\)](https://www.ozalj.hr/impresionizma) (Pristupljeno: 26.08.2024.)
- 22) Putevima ratnika – starije željezno doba u Zlatnoj dolini | Turistička zajednica Zlatni Papuk. (2020) Dostupno na: [Putevima ratnika – starije željezno doba u Zlatnoj dolini | Turistička zajednica Zlatni Papuk \(zlatni-papuk.hr\)](https://www.zlatni-papuk.hr/putevima-ratnika) (Pristupljeno: 26.08.2024.)
- 23) Bloomsday 2024, <https://pulainfo.hr/hr/bloomsday-2024/> (Pristupljeno: 18.09.2024.)
- 24) Bloomsday around the world (2024.) <https://www.ireland.ie/en/bloomsday-2024/events-2024/> (Pristupljeno:18.09.2024.)

Ostalo:

- 1) Odluka o proglašenju zakona o potvrđivanju Konvencije o zaštiti podvodne kulturne baštine (NN 9/2004)
- 2) Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine (NN 2/2023)

Kulturne rute Vijeća Europe u Republici Hrvatskoj

SAŽETAK

Ovaj završni rad istražuje Europske kulturne rute s posebnim fokusom na rute u Hrvatskoj i Istri. Kulturne rute, koje povezuju povijesne, društvene i umjetničke komponente određenih područja, razvijaju se unutar programa Vijeća Europe s ciljem promocije europske povijesti, identiteta i održivog razvoja. Rad analizira značaj kulturnog turizma i ulogu kulturnih ruta u obogaćivanju turističke ponude, rasterećenju pretrpanih destinacija i otkrivanju manje poznatih područja.

Posebna pažnja posvećena je kulturnim rutama u Hrvatskoj, koje nude raznolike doživljaje i aktivnosti. U Istri se ističu grad Labin, koji je uključen u kulturnu rutu ATRIUM, te Camino South Istria, ruta koja nastoji postati dio europske mreže hodočasničkih putova. Analizirane su i ruta Rimskih careva, Muzej istarskog maslinovog ulja te članstvo Poreča u Rutama Feničana. Rad također razmatra buduće mogućnosti proširenja, poput predložene "Rute Bloomsday".

Ključne riječi: baština, kultura, turizam, kulturni turizam, kulturne rute, Vijeće Europe

Council of Europe Cultural Routes in the Republic of Croatia

ABSTRACT

This final paper explores European Cultural Routes with a specific focus on the routes in Croatia and Istria. Cultural routes, which connect historical, social, and artistic components of specific regions, are developed within the Council of Europe's program aimed at promoting European history, identity, and sustainable development. The paper analyzes the significance of cultural tourism and the role of cultural routes in enriching tourist offerings, alleviating overcrowded destinations, and discovering lesser-known areas.

Particular attention is given to cultural routes in Croatia, which offer diverse experiences and activities. In Istria, notable routes include the city of Labin, part of the ATRIUM cultural route, and Camino South Istria, a route aiming to become part of the European network of pilgrimage paths. The analysis also covers the Roman Emperors' Route, the Museum of Olive Oil in Istria, and Poreč's membership in the Phoenician Routes. The paper further considers future expansion opportunities, such as the proposed "Bloomsday Route".

Keywords: heritage, culture, tourism, cultural tourism, cultural routes, Council of Europe